

Asia: VN/18557/2023

Sosiaali- ja terveysministeriön asetus sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä

Lausunnonantajan lausunto

Näkemyksenne julkisen sosiaalihuollon sosiaalipalvelun toteutuksen tehtävän käyttöoikeuden laajentamisesta palvelun järjestämisessä syntyviin asiakastietoihin (14 §)?

14 §:n mukaista käyttöoikeutta sosiaalihuollon asiakastietoihin sosiaalipalvelun toteutuksen tehtävässä julkisessa sosiaalihuollossa ehdotetaan muutettavan niin, että käyttöoikeus olisi asiakkaan perustietojen sijasta asiakkuusasiakirjaan ja annettavan palvelun järjestämisessä syntyviin asiakastietoihin toteutuksessa syntyvien tietojen lisäksi.

Ehdotettu muutos on hyvä. Kuten perustelumuiotiossa todetaan, asiakkuusasiakirja on looginen kokonaisuus, jonka kautta on saatavilla kaikki välttämättömät keskeiset tiedot asiakkaan eri sosiaalipalveluista ja palveluntuottajista perustietojen lisäksi.

Käyttöoikeudet sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisissä palveluissa. Onko asetusluonnoksessa tunnistettu oikein, mitä yhteiset palvelut voivat olla (17 ja 18 §)?

Ei. Perustele: [Sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisten palvelujen määrittely on merkittävää asiakkaan oikeuksien sekä palvelujen järjestämisen ja toteuttamisen kannalta. Laissa ja asetuksessa korostuvat perustellusti asiakkaan oikeudet koskien asiakastietojensa käsittelyä, sekä siten sosiaali- ja terveydenhuollon palvelunjärjestäjän velvollisuus luovutusluvan pyytämiseen sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen välillä, jonka tarkoituksena on vahvistaa asiakkaan tietoisuutta ja asemaa asiakastietojensa käsittelyn osalta. Sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisten palvelujen määrittely ei todennäköisesti ole riittävää, vaan asiassa tullaan tarvitsemaan selkeää ohjausta sosiaali- ja terveysministeriöstä tai Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksesta sekä tarvittaessa valvontaviranomaisilta. On huomioitava, että sosiaali- ja terveyspalvelujen integratiivista kehittämistä tehdään hyvinvointialueilla myös taloudellisesti tavoitteellisesti, joka voi näkyä pyrkimyksenä lisätä hyvinvointialueiden sosiaalihuollon ja terveydenhuollon ammattihenkilöiden tehtäviä tavalla, joissa voidaan olettaa olevan pyrkimystä mahdollisuuteen käyttää nykyistä joustavammin sosiaalihuollon ja terveydenhuollon asiakastietoja (ns. ”hybridivirat”). Tähän voi sisältyä asiakastietojen käsittelyn sekä asiakas- ja potilasturvallisuuden kannalta riskejä, muun muassa liian suuren tehtävämäärän ja lisäosaamisvaatimusten kautta henkilöstölle valmiiksi kuormitetussa tilanteessa. Yhteisten palvelujen määrittelyyn liittyvään tulkinnanvaraisuuteen ja

siten soveltamiseen eri tavoin esimerkiksi eri hyvinvointialueilla voi liittyä riski tiedon toisiokäytön vaikeutumisesta, joka vaikuttaa esimerkiksi kansallisiin tilastotietoihin sekä tiedolla johtamiseen. Lisäksi kyse on kansalaisten yhdenvertaisuuden toteutumisesta. Terveyssosiaalityö olisi syytä harkita lisättäväksi itsessään sosiaali- ja terveydenhuollon yhteiseksi palveluksi, tai vaihtoehtoisesti, pitäisi tarkentaa sellaisten palvelujen määrittelyä sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisiksi palveluiksi, joissa terveyssosiaalityön rooli moniammatillisessa työskentelyssä terveydenhuollossa on tosiasiallisesti samalla sosiaalihuollon palvelua. Oikeusturvan toteutumisen näkökulmasta, koskien sekä asiakkaita että ammattihenkilöitä, on tärkeää, että asiakastietojen käsittelyä koskevat vastuut ja velvollisuudet ymmärretään hyvin arjen palvelutoiminnassa. Palvelunjärjestäjällä on vastuu siitä, että henkilöt, jotka asiakas- ja potilastietoja käsittelevät, ovat saaneet riittävän koulutuksen niin lainsäädännön uudistuksiin kuin tietojärjestelmien turvalliseen käyttöön, viitaten myös lain sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämisestä 59 §. Tästäkin syystä sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisten palvelujen nyt ehdotettua tarkempi määrittely sekä viranomaisilta saatava selkeä ohjaus yhteisten palvelujen määrittelyn tulkinnessa on asiakkaiden oikeuksien toteutumisen kannalta tärkeää. Nostamme samalla esiin huolen, miten käy kokonaisvaltaisesti sosiaalihuollon kirjaamisen ja asiakastietojen käytön valmennuksen, näiden kehittämisen sekä mikä taho vastaa sosiaalihuollon organisaatioiden ja ammattihenkilöiden käytännön kysymyksiin asiakas- ja potilastietojen käyttöön liittyen jatkossa, jos Kansa-Koulu -hankkeen työlle ei ole jatkoa.]

Käyttöoikeudet sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisissä palveluissa. Ovatko terveydenhuollon käyttöoikeudet sosiaalihuollon asiakastietoihin tarkoituksenmukaiset (17 §)

Kyllä. Perustelee:

Käyttöoikeudet sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisissä palveluissa. Ovatko sosiaalihuollon käyttöoikeudet potilastietoihin tarkoituksenmukaiset (18 §)

Ei. Perustelee: [Terveyssosiaalityötä saatetaan järjestää tulevaisuudessa osassa hyvinvointialueita sosiaalihuollon palveluna (vastoin terveyssosiaalityön ammattihenkilöiden omaa toivetta), ja osassa edelleen terveydenhuollon palveluna. Jotta sosiaalihuollon käyttöoikeudet potilastietoihin sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisissä palveluissa olisivat tarkoituksenmukaiset, tulee varmistua siitä, että terveyssosiaalityö jota mahdollisesti järjestetään sosiaalihuollon palveluna, olisi määritelty sosiaalihuollossa laajan asiakasvastuun työtehtäväksi.]

Luovutusluvan kohdentaminen. Onko ehdotus luovutusluvan kohdentamisesta asiakkaan näkökulmasta ymmärrettävä ja selkeä?

Ei. Perustelee: [Huomioiden sosiaalihuollon toiminnalliset ja asiakasryhmäkohtaiset erityispiirteet sekä asiakkaan oikeuden tosiasialliseen informointiin, tulisi luovutusluvan kohdentamisessa samalla säätää selkokieliisyydestä ja saavutettavuudesta, myös kielivaihtoehdot ja tulkkauspalvelut huomioiden.]

Luovutusluvan kohdentaminen. Mahdollistaako luovutusluvan kohdentaminen asiakkaan tiedollisen itsemääräämisoikeuden toteuttamisen tarkoituksenmukaisella tavalla?

Ei. Perustelee: [Asiakkaan tiedollisen itsemääräämisoikeuden toteutuminen edellyttää henkilöstöltä riittävää osaamista ja aikaa kertoa ymmärrettävästi asiakkaalle luovutusluvan sisällöstä. On korostettava ja seurattava palvelunjärjestäjän vastuuta siitä, että henkilöt, jotka asiakas- ja potilastietoja sekä niitä koskevia luovutuslupia käsittelevät asiakkaiden kanssa ovat saaneet riittävän koulutuksen, viitaten myös lain sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämisestä 59 §. Herää myös kysymys siitä, onko terveydenhuollolle sosiaalihuollosta luovutusluvalla kohdennettavissa tiedoissa

oikeasuhtaisuutta ja mikä on asiakkaan mahdollisuus tosiasiallisesti ymmärtää luovutusluvan valtuuksien laajuus. Esimerkiksi onko oikeasuhtaista, että laaja-alaisessa terveystalouden järjestämisen ja toteuttamisen tehtävässä esimerkiksi hammashoidossa olisi oikeus tietoon esimerkiksi lastensuojelun asiakkuudesta ja onko asiakkaan tosiasiallisesti mahdollista ymmärtää luovutuslupansa laajuus. Huomioiden sosiaalihuollon toiminnalliset ja asiakasryhmäkohtaiset erityispiirteet sekä asiakkaan oikeus tosiasialliseen informointiin, tulisi luovutusluvan kohdentamisessa samalla säätää selkokielisyydestä ja saavutettavuudesta, myös kielivaihtoehdot ja tulkkauspalvelut huomioiden.]

Luovutusluvan kohdentaminen. Vastaako luovutusluvan kohdentaminen sosiaali- ja terveydenhuollon toiminnan tarpeita?

Kyllä. Perustelee: [Tärkeä asia tiedostaa on, että luovutusluvasta informoiminen asiakkaalle lisää henkilöstön työmäärää ja tehtäviin kuluvaan aikaan, joka tulee huomioida henkilöstöresurssissa. Nostamme esiin huolen, miten käy kokonaisvaltaisesti asiakkaiden informoimisosaamisen, sosiaalihuollon kirjaamisvalmennuksen ja kirjaamiskehittämisen sekä mikä taho vastaa sosiaalihuollon organisaatioiden ja ammattihenkilöiden käytännön kysymyksiin asiakas- ja potilastietojen käyttöön liittyen jatkossa, jos Kansa-Koulu -hankkeen työlle ei ole jatkoa.]

Luovutusluvan kohdentaminen. Onko luovutusluvan mukainen lupien kohdentaminen toteutettavissa esitetyllä tavalla asiakas- ja potilastietojärjestelmiin (huomioiden sekä uusien tietorakenteiden mukaisesti tallennetut tiedot että aiemmin tallennetut tiedot)

Kyllä. Perustelee: [On huomioitava palvelunjärjestäjän vastuu siitä, että henkilöt, jotka asiakas- ja potilastietoja sekä niitä koskevia luovutuslupia käsittelevät ovat saaneet riittävän koulutuksen asiakas- ja potilastietojärjestelmien käyttöön, viitaten myös lain sosiaali- ja terveystalouden järjestämisestä 59 §.]

Arvionne asetuksen mukaisen luovutusluvan tietojärjestelmätoteutukseen tarvittavasta ajasta ja kustannuksista:

-

Käyttöoikeudet sosiaali- ja terveydenhuollon välillä. Ovatko käyttöoikeudet sosiaalihuollon asiakastietoihin terveydenhuollon eri tehtävissä ja palveluissa asianmukaiset, kun tietojen luovuttaminen perustuu asiakkaan antamaan luovutuslupaun? Jos ehdotus ei ole asianmukainen, kuvaa tarkemmin millainen käyttöoikeus tulisi olla (esim. mitä tietoja tulisi olla käytettävissä tai mihin tietoihin ei tulisi olla käyttöoikeutta)

Kyllä. Perustelee: [Herää kuitenkin kysymys siitä, onko terveydenhuollolle sosiaalihuollosta luovutusluvalla kohdennettavissa tiedoissa oikeasuhtaisuutta ja mikä on asiakkaan mahdollisuus tosiasiallisesti ymmärtää luovutusluvan valtuuksien laajuus. Esimerkiksi onko oikeasuhtaista, että laaja-alaisessa terveystalouden järjestämisen ja toteuttamisen tehtävässä esimerkiksi hammashoidossa olisi oikeus tietoon esimerkiksi lastensuojelun asiakkuudesta ja onko asiakkaan tosiasiallisesti mahdollista ymmärtää luovutuslupansa laajuus.]

Käyttöoikeudet sosiaali- ja terveydenhuollon välillä. Ovatko käyttöoikeudet sosiaalihuollon asiakastietoihin terveydenhuollon eri tehtävissä ja palveluissa asianmukaiset tilanteissa, joissa asiakkaalta ei ole muistisairaudesta tai vastaavan syyn vuoksi voitu saada luovutuslupaa? Jos ehdotus ei ole asianmukainen, kuvaa tarkemmin millainen käyttöoikeus tulisi olla (esim. mitä tietoja tulisi olla käytettävissä tai mihin tietoihin ei tulisi olla käyttöoikeutta)

Kyllä. Perustelee: [Herää kuitenkin kysymys siitä, onko terveydenhuollolle sosiaalihuollosta kohdennettavissa tiedoissa oikeasuhtaisuutta. Esimerkiksi onko oikeasuhtaista, että laaja-alaisessa terveyspalvelun järjestämisen ja toteuttamisen tehtävässä esimerkiksi hammashoidossa olisi oikeus tietoon esimerkiksi lastensuojelun asiakkuudesta.]

Käyttöoikeudet sosiaali- ja terveydenhuollon välillä. Ovatko käyttöoikeudet potilastietoihin sosiaalihuollon eri tehtävissä ja palveluissa asianmukaiset, kun tietojen luovuttaminen perustuu asiakkaan antamaan luovutuslupaan? Jos ehdotus ei ole asianmukainen, kuvaa tarkemmin millainen käyttöoikeus tulisi olla (esim. mitä tietoja tulisi olla käytettävissä tai mihin tietoihin ei tulisi olla käyttöoikeutta).

Ei. Perustelee: [Terveys- ja sosiaalialueita saatetaan järjestää tulevaisuudessa osassa hyvinvointialueita sosiaalihuollon palveluna (vastoin terveys- ja sosiaalialueiden ammattihenkilöiden omaa toivetta) ja osassa edelleen terveydenhuollon palveluna. Jotta sosiaalihuollon käyttöoikeudet potilastietoihin sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisissä palveluissa olisivat tarkoituksenmukaiset, tulee varmistua siitä, että terveys- ja sosiaalialueita jota mahdollisesti järjestetään sosiaalihuollon palveluna, on määritelty laajan asiakasvastuun työtehtäväksi.]

Käyttöoikeudet sosiaali- ja terveydenhuollon välillä. Ovatko käyttöoikeudet potilastietoihin sosiaalihuollon eri tehtävissä ja palveluissa asianmukaiset tilanteissa, joissa asiakkaalta ei ole muistisairaudesta tai vastaavan syyn vuoksi voitu saada luovutuslupaa? Jos ehdotus ei ole asianmukainen, kuvaa tarkemmin millainen käyttöoikeus tulisi olla (esim. mitä tietoja tulisi olla käytettävissä tai mihin tietoihin ei tulisi olla käyttöoikeutta).

Ei. Perustelee: [Terveys- ja sosiaalialueita saatetaan järjestää tulevaisuudessa osassa hyvinvointialueita sosiaalihuollon palveluna (vastoin terveys- ja sosiaalialueiden ammattihenkilöiden omaa toivetta) ja osassa edelleen terveydenhuollon palveluna. Jotta sosiaalihuollon käyttöoikeudet potilastietoihin sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisissä palveluissa olisivat tarkoituksenmukaiset, tulee varmistua siitä, että terveys- ja sosiaalialueita jota mahdollisesti järjestetään sosiaalihuollon palveluna, on määritelty laajan asiakasvastuun työtehtäväksi.]

Potilastietojen erityissuojaus. Kannatatteko esitettyjä laajennoksia erityissuojaukseen?

Kyllä. Perustelee: [Potilastietojen erityissuojauksesta koskien herää kysymys, eikö sosiaalihuollon asiakastiedoissa ole luonteeltaan vähintään yhtä arkaluonteisia tietoja, joista olisi tärkeää säätää myös omana kohtanaan.]

Muita kommentteja asetuseräluonnoksesta:

Asetus vaikuttaa suoraan ja käytännönläheisesti asiakkaiden ja potilaiden oikeuksien toteutumiseen sekä sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämiseen ja toteuttamiseen, näin ollen myös suoraan ammattihenkilöiden työskentelyyn käytännössä. Sosiaalihuollon erityispiirteiden, kuten vuorovaikutus- ja suhdeperusteisen työskentelyotteen, merkityksen huomioiminen palvelujen vaikuttavuuden kannalta puoltaa tarvetta jatkossakin systemaattisesti kouluttaa, valmentaa ja ohjata sosiaalihuollon organisaatioita ja ammattihenkilöitä asiakastiedon ja luovutuslupien käsittelyssä. Sosiaali- ja terveydenhuollon eri palvelujen ja työorientaatioiden erityispiirteiden ymmärryksen vahvistamiseksi käytettäessä eri orientaatioin muodostettua asiakas- ja potilastietoa, puoltaisi tarvetta käynnistää valmentaminen ja ohjaus sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöiden kesken.

Tuomme esiin mahdollisen jatkovalmistelun tarpeen sosiaalihuollon ammattihenkilöiden sosiaalityöntekijöiden ja sosionomien keskinäisen työnjaon ja asiakastietojen käyttöoikeuksien näkökulmasta suhteessa erityistä tukea tarvitsevan henkilön asiakastietojen käyttöoikeuksiin.

Lisäksi nostamme esiin pitäisikö opiskeluhuollon palvelujen olla asetuksen 3§ terveydenhuollon palveluista kirjattuina "koulu- ja opiskeluterveydenhuoltopalvelut" sillä "opiskeluhuollon palvelut" ovat muutakin kuin terveydenhuollon palveluja, kuten opiskeluhuollon kuraattori- ja psykologipalveluja.

Ruuskanen Kristiina
Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry